

Školní program proti šikanování

Vychází ze ŠVP (název ŠVP)

Obchodní akademie Neveklov

Sportovní management

Platnost od: 1. 9. 2023

Postup při odhalování a řešení případů šikany

Vnitřní metodický materiál pro pedagogické a nepedagogické pracovníky
Obchodní akademie Neveklov

I. VYMEZENÍ POJMU ŠIKANA

Šikana je každé chování splňující tyto znaky:

- je **cílené** vůči jedinci nebo skupině žáků (= oběti)
- jeho záměrem je oběti **ohrozit, ponížit či zastrašit**
- je obvykle cílené **opakované** často **dlouhodobé**
- existuje jedinec či skupina, jimž přináší **prospěch** nebo **uspokojení** (= agresoři)
- oběť se mu **neumí bránit** a dlouhodobě **trpí**

Šikana tedy není:

- **jednorázová** rvačka, nevhodný vtip či konflikt (byť s převahou jedné strany)
- vyčlenění dítěte z kolektivu, pokud není motivováno snahou ublížit či pobavit na jeho úkor

Základní formy:

- **fyzická šikana** – bití, vydírání, loupeže, poškozování věcí, sexuální násilí
- **psychická šikana** – **verbální šikana** - nadávky, pomluvy, vyhrožování zesměšňování
- **kyberšikana** - zneužití ICT, zejména pak mobilních telefonů a internetu, k takovým
 - činnostem, které mají někoho záměrně ohrozit, ublížit mu

Rozhodující pro posouzení, zda jde o šikanu, je subjektivní vnímání agresora a oběti, tedy na jedné straně prospěch a potěšení, na druhé rostoucí utrpení.

Nelze očekávat, že se žáci svěří, to se stává jen výjimečně. Oběť má strach z odplaty, navíc si často odmítá připustit závažnost situace i sama před sebou (chce

si zachovat důstojnost alespoň ve vlastních očích). Podstatnou vlastností šikany je **SKRYTOST**. Je třeba důsledně prověřit informace nezaujatých svědků a také vlastní pozorování a intuici.

Příklady přímých znaků šikany (= nutno neprodleně začít řešit)

Přímé varovné signály šikanování mohou být např.:

- posměšné poznámky na adresu žáka, pokořující přezdívka, nadávky, ponižování, hrubé žerty na jeho účet;
- kritika žáka, výtky na jeho adresu, zejména pronášené nepřátelským až nenávislným, nebo pohrdavým tónem;
- nátlak na žáka, aby dával věcné nebo peněžní dary šikanujícímu nebo za něj platil;
- příkazy, které žák dostává od jiných spolužáků, zejména pronášené panovačným tónem;
- skutečnost, že se žák podřizuje ponižujícím a panovačným příkazům spolužáků;
- nátlak na žáka k vykonávání nemorálních až trestných činů či k nucení spoluúčasti na nich;
- honění, strkání, štouchání, rány, kopání, které třeba nejsou zvlášť silné, ale je nápadné, že je oběť neoplácí;
- rvačky, v nichž jeden z účastníků je zřetelně slabší a snaží se uniknout;
- žák se snaží bránit cestou zvýšené agrese, podrážděnosti, odmítání učitelům apod.

Nepřímé varovné signály šikanování mohou být např.:

- žák je o přestávkách často osamocený, ostatní o něj nejeví zájem, nemá kamarády;
- při týmových sportech bývá jedinec volen do družstva mezi posledními;
- při přestávkách vyhledává blízkost učitelů;
- má-li žák promluvit před třídou, je nejistý, ustrašený;
- působí smutně, nešťastně, stísněně, mívá blízko k pláči;
- stává se uzavřeným;
- jeho školní prospěch se někdy náhle a nevysvětlitelně zhoršuje;

- jeho věci jsou poškozené nebo znečištěné, případně rozházené;
- zašpiněný nebo poškozený oděv;
- stále postrádá nějaké své věci;
- odmítá vysvětlit poškození a ztráty věcí nebo používá nepravděpodobné výmluvy;
- mění svoji pravidelnou cestu do školy a ze školy;
- začíná vyhledávat důvody pro absenci ve škole;
- odřeniny, modřiny, škrábance nebo řezné rány, které nedovede uspokojivě vysvětlit.

Rodiče žáků by si měli všimnout především těchto možných signálů šikanování:

- za dítětem nepřicházejí domů spolužáci nebo jiní kamarádi;
- dítě nemá kamaráda, s nímž by trávilo volný čas, s nímž by si telefonovalo apod.;
- dítě není zváno na návštěvu k jiným dětem;
- nechce jít ráno do školy (zvláště když dříve mělo dítě školu rádo). Dítě odkládá odchod z domova, případně je na něm možno pozorovat i strach;
- ztráta chuti k jídlu;
- dítě nechodí do školy a ze školy nejkratší cestou, případně střídá různé cesty, prosí o dovoz či odvoz autem;
- dítě chodí domů ze školy hladové (agresoři mu berou svačinu nebo peníze na svačinu);
- usíná s pláčem, má neklidný spánek, křičí ze snu, např. "Nechte mě!";
- dítě ztrácí zájem o učení a schopnost soustředit se na ně;
- dítě bývá doma smutné či apatické nebo se objevují výkyvy nálad;
- zmínky o možné sebevraždě;
- odmítá svěřit se s tím, co ho trápí;
- dítě žádá o peníze, přičemž udává nevěrohodné důvody (například opakovaně říká, že je ztratilo), případně doma krade peníze;
- dítě nápadně často hlásí ztrátu osobních věcí;
- dítě je neobvykle, nečekaně agresivní k sourozencům nebo jiným dětem, možná projevuje i zlobu vůči rodičům;
- dítě si stěžuje na neurčité bolesti břicha nebo hlavy, možná ráno zvrací, snaží se zůstat doma;

- své zdravotní obtíže může přehánět, případně i simulovat (manipulace s teploměrem apod.);
- dítě se vyhýbá docházce do školy; dítě se zdržuje doma více, než mělo ve zvyku.

Intenzita šikany, není-li řešena, se časem stupňuje. Obvykle teprve po určité době (mohou to být dny, ale i měsíce a roky) dosahuje nebezpečných až kriminálních rozměrů (výbuchy šikany – vážná zranění, vážná psychická poškození, smrt).

Naše cíle jsou:

- snažit se vytvořit prostředí, omezující vznik šikany (prevence)
- přesto být ve střehu a odhalit počínající šikanu dříve, než se plně rozvine
- vhodnými prostředky zamezit jejímu dalšímu trvání – každý případ vyžaduje specifické řešení!

II. PREVENCE ŠIKANY

Každý pedagog je odpovědný za vytvoření zdravého klimatu třídy. Nepedagogičtí pracovníci mají důležitou úlohu v odhalování násilí. Jedná se zejména o tyto činnosti:

- podporovat rozvíjení **pozitivních vztahů** mezi žáky,
- vést žáky k **sebedůvěře**, přiměřenému **sebevědomí** a **odpovědnosti** za své konání,
- **jednat se žáky jako s partnery**, stanovit jasná demokratická pravidla komunikace,
- bez výjimky respektovat práva žáků, zároveň vést k plnění povinností
- udržovat ovzduší důvěry mezi žáky a pracovníky školy,
- v kritických situacích dát jasně najevo, že toto chování je špatné a nelze je tolerovat,
- myslet však přitom také na svou vlastní bezpečnost, tedy **nestat se sám terčem útoku**,
- nebýt lhostejný k projevům agresivity, a to i v případě, že nejsem právě pověřen dozorem

- informovat žáky, ale i rodiče, na koho se obrátit při problémech – třídní učitel, školní schránka důvěry, výchovný poradce, vedení školy, linka důvěry...
- snažit se mít přehled o vzájemných vztazích mezi žáky ve třídě i mimo ni

III. POSTUP PŘI PODEZŘENÍ NA ŠIKANU

Je důležité dodržet pořadí těchto kroků, žádný nevynechat (pokud je v některém z kroků podezření vyvráceno, další už pochopitelně nenásledují):

- 1) **Konfrontovat** svá podezření **s dalšími kolegy**, nezapomenout na třídního učitele, a to i případně na předchozího.
- 2) Co nejdříve **oznámít** své podezření vedení školy, metodikovi prevence, výchovnému poradci, **konzultovat další postup**. Dohodnout se, kdo povede další vyšetřování (měl by to být člověk znalý problematiky, konkrétní situace). Případně přizvat psychologa.
- 3) **Mezi čtyřma očima** a bez zbytečného šíření „poplašných“ zpráv **vyslechnout více nezaujatých svědků** – spolužáků. Důležité věci si **zapisovat**. (nahrávat), porovnávat, věnovat pozornost nesrovnalostem v čase a v místech.
- 4) **Spojit se s rodiči případné oběti**, konzultovat výskyt nepřímých znaků šikany. Poprosit je o spolupráci.
- 5) Teprve nyní **vyslechnout oběť** – citlivě, zcela diskrétně, zaručit bezpečí a důvěrnost informací. **Vše zapisovat**. Tento pohovor musí provádět osoba, které oběť důvěřuje!
- 6) **Vyslechnout agresory** – nečekaně je překvapit, znemožnit domluvu výpovědí, mezi čtyřma očima. Je-li pachatelů více, soustředit se na rozpory ve výpovědích. Vytipovat nejslabší článek, dovést k přiznání či vzájemnému obviňování.
- 7) Požádat o **svolání výchovné komise** (vedení školy, výchovný poradce, metodik prevence. Třídní učitel, případně další učitelé, školní psycholog nebo psycholog z pedagogicko-psychologické poradny). Ta na základě shromážděných informací posoudí, zda se jedná o šikanu a jaký stupeň závažnosti, navrhne další postup vůči obětem, agresorům i třídě jako celku. Potrestání agresorů je individuální a závisí na věku, intenzitě šikany a na tom, zda se jednalo o první případ nebo recidivu.

- 8) Individuálně **pozvat k jednání rodiče agresorů**, seznámit se situací, sdělit jim navrhovaná opatření (zdůraznit možnost nápravy a podpořit dokončení jejich středního vzdělání, protože ti, co ukončí vzdělání dřív, jsou nejčastěji budoucími delikventy) a požádat je o spolupráci. Pokud odmítají, zvážit oznámení orgánům sociálněprávní ochrany a Policii ČR. V otázce trestů nepřistupovat na kompromisy ani na tzv. nepřípustnost dvojího trestu – jednak řeší věc policie a jednak ředitel školy podle školního řádu, jako jednoznačné rychlé vyjádření odmítnutí takového násilného chování ve škole.
- 9) **Pozvat rodiče obětí**, seznámit se situací, domluvit se na opatřeních (terapie, osobnostní výcvik, organizační opatření apod.). Odmítají-li spolupracovat, zvážit oznámení orgánům sociálněprávní ochrany.
- 10) Teprve nyní **rozebrat situaci před třídou** (vynechat případné citlivé detaily), prodiskutovat, vysvětlit nebezpečnost a důsledky šikany, oznámit potrestání viníků. Třídou nadále pozorně sledovat!
- 11) 11. Pokud se situace řeší odchodem některých žáků ze školy, **měl by odejít agresor, a nikoli oběť**.

Při náhlém výbuchu násilí vůči oběti je samozřejmě nutno postupovat odlišně – jednat rázně, okamžitě zajistit ochranu oběti a izolovat agresory (i vzájemně - kvůli možnosti domluvit si křivou výpověď), vyslechnout oběť i svědky mezi čtyřma očima, ale bez zbytečného utajování, oznámit věc vedení školy atd.

Čeho se určitě vyvarovat!

V počáteční fázi vyšetřování **zásadně neřešit před celou třídou** nebo větší skupinou žáků (obrovská, ale častá chyba – žáci jako svědci často nerozlišují mezi tím, co prožili, a co znají z doslechu, navíc je oběť zastrašena a agresor má čas se připravit).

Zásadně **odmítat konfrontaci obětí a agresorů nebo jejich rodičů** (budou se jí dožadovat!).

Brát v úvahu, že agresori zdůvodňují své chování přijatelnými nebo dokonce ušlechtilými cíli („on pořád všechny provokuje“ apod.). Nepodlehnout jednostrannému nazírání, snažit se o objektivitu.

Cítím-li osobní antipatii k některému z účastníků, nedovolit, aby ovlivnila mé stanovisko!

IV. NÁPRAVNÁ OPATŘENÍ

1) Škola má k dispozici pro zastavení násilí agresorů běžná, ale i mimořádná nápravná opatření:

- výchovná opatření (napomenutí a důtka třídního učitele, důtka ředitele školy; podmíněné vyloučení a vyloučení ze školy – nelze použít v případě žáka, který plní povinnou školní docházku);
- snížení známky z chování;
- převedení do jiné třídy, pracovní či výchovné skupiny (je třeba individuálně posoudit efektivitu tohoto opatření, aby nedošlo k přesunutí šikany do nového prostředí a podmínek);
- vyloučení ze školy při opakování násilí po rozhodnutí výchovné komise – nelze použít v případě žáka, který plní povinnou školní docházku;
- ředitel školy doporučí rodičům dobrovolné umístění dítěte do pobytového oddělení střediska výchovné péče, případně doporučí realizovat dobrovolný diagnostický pobyt žáka v diagnostickém ústavu;
- ředitel školy podá návrh orgánu sociálně-právní ochrany dítěte k zahájení práce s rodinou, případně k zahájení řízení o nařízení předběžného opatření či ústavní výchovy s následným umístěním v diagnostickém ústavu;
- škola umožní agresorovi individuální výchovný plán.

2) Doporučeno je dále pracovat s agresorem (vedení k náhledu na vlastní chování, motivy apod.) i s obětí šikany. V případě potřeby doporučit zákonnému zástupci péči dítěte v PPP, SVP nebo jiných odborníků – klinických psychologů, psychoterapeutů nebo psychiatrů, případně převedení do jiné třídy.

3) Pro nápravu situace ve skupině je potřeba pracovat s celým třídním kolektivem. Je nezbytné vypořádat se i s traumaty těch, kteří přihlíželi, ale nezasáhli (mlčící většina či menšina) apod.

PŘEHLEDNÉ SHRUTÍ INFORMACÍ

První pomoc při počáteční šikaně:	Krizový scénář pro výbuch skupinového násilí při pokročilé šikaně:
<ol style="list-style-type: none"> 1. odhad závažnosti a formy šikany; 2. rozhovor s těmi, kteří na šikanování upozornili, a s oběťmi; 3. nalezení vhodných svědků; 4. individuální rozhovory se svědky (nepřípustné je společné vyšetřování agresorů a svědků a konfrontace oběti s agresory); 5. ochrana oběti; 6. předběžné vyhodnocení a volba ze dvou typů rozhovoru: <ol style="list-style-type: none"> a) rozhovor s oběťmi a rozhovor s agresory (směřování k metodě usmíření); b) rozhovor s agresory (směřování k metodě vnějšího nátlaku); 7. realizace vhodné metody: <ol style="list-style-type: none"> a) metoda usmíření; b) metoda vnějšího nátlaku (výchovní pohovor nebo výchovní komise s agresorem a jeho rodiči); 8. třídní hodina: <ol style="list-style-type: none"> a) efekt metody usmíření; b) oznámení potrestání agresorů; 9. rozhovor s rodiči oběti; 10. třídní schůzka; 11. práce s celou třídou. 	<ol style="list-style-type: none"> A. První (alarmující) kroky pomoci <ol style="list-style-type: none"> 1. zvládnutí vlastního šoku – bleskový odhad závažnosti a formy šikany; 2. bezprostřední záchrana oběti, zastavení skupinového násilí B. Příprava podmínek pro vyšetřování <ol style="list-style-type: none"> 3. zalarmování pedagogů na poschodí a informování vedení školy; 4. zabránění domluvě na křivé skupinové výpovědi; 5. pokračující pomoc oběti (přivolání lékaře); 6. oznámení na policii, paralelně – navázání kontaktu se specialistou na šikanování, informace rodičům C. Vyšetřování <ol style="list-style-type: none"> 7. rozhovor s obětí a informátory; 8. nalezení nejslabších článků, nespolupracujících svědků; 9. individuální, případně konfrontační rozhovory se svědky; 10. rozhovor s agresory, případně konfrontace mezi agresory, není vhodné konfrontovat agresora (agresory) s obětí (oběťmi) D. Náprava <ol style="list-style-type: none"> 11. metoda vnějšího nátlaku a změna konstelace skupiny.

Komentář k jednotlivým krokům postupů viz kniha Nová cesta k léčbě šikany - Kolář M. (2011)